

ШУЛЬЖЕНКО А. В.,

доктор філософії,
доцент кафедри правосуддя та філософії
(Сумський національний аграрний
університет)

УДК 343.982.33

DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2024.4.44>

ПРО МОЖЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ КРИМІНАЛІСТИЧНИХ ОБЛІКІВ АДВОКАТАМИ

Стаття присвячена формуванню практичних механізмів вирішення цивільних і адміністративних завдань, пов'язаних з використанням біометричних обліків під час надання правової допомоги адвокатами. В біометричні обліки частково входять криміналістичні обліки. Особливий інтерес для вирішення цивільних питань являють собою дактилоскопічні колекції. Але кількість дактилоскопічних обліків в залежності від поставлених конкретною галуззю завдань стрімко зростає. Так, наприклад, дактилоскопія використовується в кримінальному провадженні, для виконання адміністративних завдань, під час реєстрації особи, а також з дозвільною метою. Це пов'язано з тим, що дактилоскопічна інформація є найбільш точною і дослідженою. Збільшення кількості обліків, які пов'язані з дактилоскопією, вимагає, на думку автора, глобалізації і зміни механізму доступу з метою отримання інформації до таких обліків. На сьогодні серед суб'єктів, яким надається доступ для опрацювання з дактилоскопічною інформацією є судові експерти, поліцейські і державні службовці. Тому звертає увагу питання отримання доступу до дактилоскопічних обліків ще одного суб'єкта – адвоката. Такий санкціонований доступ вказаного суб'єкта з метою отримання інформації скоротив час вирішення проблем, пов'язаних з отриманням посвідчуючих документів та відновлення іншої необхідної особистої інформації, що особливо актуально в період воєнного стану. За даними вітчизняної статистики, до початку масштабних бойових дій значний процент громадян України перебували на території країни без посвідчуючих документів. За часи воєнного стану кількість таких осіб в декілька разів зросла. Автором запропоновано запровадження допуску адвокатів до біометричних обліків. Такі допуски скоротили б час для відновлення порушених прав громадян. Прикладом для отримання доступу до біометричних допусків автор наводить таку процесуальну дію, як відкриття матеріалів кримінального провадження.

Ключові слова: адвокат, дактилоскопія, захисник, інформаційні системи, криміналістичні обліки, представник.

Shulzhenko A. V. On the possibility of using forensic accounts by lawyers

The article is devoted to the formation of practical mechanisms for solving civil and administrative tasks related to the use of biometric records during the provision of legal assistance by lawyers. Biometric records partially include forensic records. Fingerprint collections are of particular interest for solving civil issues. But the number of dactyloscopic records, depending on the tasks set by a specific industry, is growing rapidly. So, for example, fingerprinting is used in criminal proceedings, to perform administrative tasks, during the registration of a person, as well as for permission purposes. This is due to the fact that dactyloscopic information is the most accurate and researched. The increase in the number of records related to fingerprinting

requires, in the author's opinion, globalization and changes in the access mechanism in order to obtain information on such records. Currently, forensic experts, police officers, and civil servants are among the subjects who are granted access to process fingerprint information. Therefore, the issue of obtaining access to fingerprint records of another subject – a lawyer – draws attention. Such authorized access of the specified entity for the purpose of obtaining information reduced the time to solve problems related to obtaining identification documents and restoring other necessary personal information, which is especially relevant during the period of martial law. According to domestic statistics, before the start of large-scale hostilities, a significant percentage of Ukrainian citizens were on the territory of the country without identification documents. During the martial law, the number of such persons increased several times. The author proposed the introduction of the admission of lawyers to biometric registration. Such admissions would shorten the time to restore the violated rights of citizens. As an example of obtaining access to biometric permissions, the author cites such a procedural action as the opening of criminal proceedings.

Key words: lawyer; dactyloscopy, defender, information systems, forensic records, representative.

Вступ. Питання, пов'язані з обмеженим доступом і охороною інформації, що становить криміналістичні обліки, неодноразово піднімалися науковцями як української, так і світової спільноти. Увага зосереджувалась як на захищеності такої інформації, так і на колі суб'єктів, які мають до неї доступ. Але вважаючи на проблеми, які виникають на тлі воєнного стану, що пов'язується із втратою або з відмовами уповноважених органів у отриманні таких посвідчуючих документів, необхідне розроблення механізму доступу до дактилоскопічних та габітоскопічних баз з метою оперативного отримання необхідної особистої інформації інформації.

Дослідженнями, пов'язаними з використанням криміналістичних обліків, займалися такі науковці, як В. Бахін, В. Галаган, В. Гончаренко, В. Журавель, С. Книженко, А. Іщенко, О. Опанасенко, І. Пиріг, В. Приходько, В. Сегай та ін. Але питання використання біометричних обліків іншими суб'єктами, які не пов'язані із досудовим розслідуванням, є на сьогодні мало дослідженим, тому потребує уваги з боку як теоретиків, так і практиків криміналістики.

Постановка завдання. Метою статті є розроблення практичних рекомендацій щодо можливостей використання окремих криміналістичних обліків, якими є біометричні обліки (дактилоскопія, габітоскопія), адвокатами під час вирішення цивільних та адміністративних проблем їх клієнтів.

Результати дослідження. Криміналістичні обліки включаються в себе біометричну інформацію. Проведення біометричної ідентифікації є одним із найбільш ефективних напрямків формування реєстрації, і не тільки криміналістичної. Біометрія активно використовується при вирішенні адміністративних питань, в тому числі, і при видачі підтверджуючих особу документів. Також біометрія може використовуватися і в цивільному процесі, коли це пов'язано із здобуванням необхідних доказів у провадженні. Але одним із проблемних аспектів залишається використання для вирішення поза криміналістичних завдань саме біометричних обліків.

Доступ до криміналістичних обліків здійснюється спеціально уповноваженими суб'єктами, які діють від імені держави і виконують свої функційні обов'язки, пов'язані із розслідуванням кримінальних проваджень. Криміналістичні обліки являють собою унікальні бази даних, які поповнюються експертними підрозділами, за допомогою правоохоронних органів, і ними ж використовуються. Постає питання доступу до цих баз інших категорій осіб, що займаються правозахисною діяльністю – адвокатів.

Адвокатура є конституційно визначеним органом, якій надає первинну та вторинну правничу допомогу. У відповідності до ст.3 ЗУ «Про адвокатуру та адвокатську діяльність»

[1], вона є недержавним самоврядним інститутом. І у даному визначенні при дослідженні нашої проблеми поняття не державності адвокатури має важливе значення. На відміну від адвокатури, визначення поняття державного органу у відповідності ЗУ «Про запобігання корупції» [2], це орган, якому згідно з законодавством надані повноваження здійснювати від імені держави владні та управлінські функції, юрисдикція якого поширюється на всю територію України або на окрему адміністративно-територіальну одиницю. Повноваження адвоката, якщо розуміти під цим поняттям діяльність адвоката, поширюються на територію України, тобто фактично, є рівними повноваженням представника державних органів. Але при вирішенні завдань захисту, представництва, надання інших видів правничої допомоги деякі права адвоката залишаються обмеженими, і виникає необхідність залучення адвокатом інших видів захисту та представництва, якими, наприклад, можуть бути звернення до Міністерства юстиції, органів Національної поліції, Уповноваженого Верховної Ради з прав людини, до Президента України, до Конституційного Суду України.

Серед осіб, які перебувають на території України без паспорта громадянина України та без інших документів, які підтверджують їх особу, є люди похилого віку, неповнолітні без супроводу дорослих, ВПО, звільнені з місць розбавлення волі, особи ромської національності. Також серед таких осіб можуть бути депортовані під час воєнних дій в РФ, які повертаються в Україну, не маючи грошей і документів. Причому способи такого повернення можуть носити як легальний, так і нелегальний характер. До моменту функціонування Єдиного державного демографічного реєстру не існувало електронної загальнодержавної бази виданих паспортів. Інформація про видані паспорти до 2014 року в інформаційно-довідкових базах відсутня.

Відповідно вимог закону, кожна особа, яка оформлює паспорт, повинна бути ідентифікована [3]. Одна із основних проблем проведення такої ідентифікації виникає для осіб, які на момент досягнення віку, коли отримується паспорт, знаходились в місцях позбавлення волі або на території країни-агресора і з різних причин не отримали паспорт і в подальшому це теж стало неможливим через такі факти як: втрата документів, полон (як військових, так і цивільних), смерть близьких, що могли б підтвердити особу, окупація, знищення архівів, переміщення і втрата зв'язків тощо.

У 2001 році під час перепису населення в Україні було виявлено 82550 осіб без громадянства, тобто без паспорта громадянина України, у 2021 році таких осіб нараховувалось 35000 [4], після початку повномасштабного вторгнення повідомляється про 400000 таких осіб. Положення про паспорт громадянина України [5], передбачає подання таких документів, як заява встановленої форми, свідоцтво про народження, фотокартки, підтвердження сплати державного мита. Отримання ІД картки передбачає додатково подання ідентифікаційного номеру, паспорт одного з батьків або паспорт громадянина України.

Ідентифікація особи за допомогою інших засобів включає подання необхідних підтверджуючих запитів до МВС, Національної поліції, Міністерства юстиції, установ виконання покарань, перевірка за даними реєстру виборців. Також може складатися акт встановлення особи через опитування родичів або двох свідків. Строк такої ідентифікації не може перевищувати 2х місяців з боку такого суб'єкта, як Державна міграційна служба. Також можна провести ідентифікацію в судовому порядку: через встановлення факту, що має юридичне значення. Верифікація громадянина у відповідності з п.46 Демографічного реєстру, здійснюється шляхом візуального та/або автоматичного порівняння параметрів, в тому числі і біометричних, особи з документами або інформацією, що міститься в реєстрі [6], але сам реєстр містить дані, починаючи з 2017 року, більші давні залишаються поза ним і потребують додаткових зусиль для отримання через направлення відповідних запитів до різних інстанцій.

Одним із способів ідентифікації, яка може бути проведена для отримання паспорта громадянина України, для категорії раніше судимих осіб, які не отримали паспорт громадян на Україні в місцях позбавлення волі з різних причин, слід запропонувати використання криміналістичних обліків, які найбільш повно можуть підтвердити особу колишнього засудженого, особливо дактилоскопічний та габітоскопічний облік – ідентифікація за

фотозображенням. Слід зазначити, що ці методи ідентифікації слід поєднувати і не використовувати окремо. Криміналістичні обліки являють собою сукупність інформаційно-пошукових систем, створену для вирішення завдань правосуддя та правоохоронних органів і поділяються за призначенням на: оперативно-розшукові, оперативно-довідкові, довідково-допоміжні, але таку класифікацію називають не усталеною.

Створена у 2017 році система криміналістичних обліків Національної поліції України (ШНП) включає підсистеми «Особа», «Розшук», «Пізнання», «Дактилоскопічний облік» та ін. [8]. Діє Інформаційний портал Національної поліції [9], але в повноваженнях поліції немає безпосереднього використання криміналістичних обліків. Обліки, які використовуються Національною поліцією, відрізняються від обліків експертних підрозділів. Перші стосуються правопорушників, засуджених, невпізнаних трупів, формуються співробітниками національної поліції. Криміналістичні ж обліки мають більш давнє походження, більший обсяг інформації. Але захисники не мають доступу ні в першому, ні в другому випадку.

Серед обмежень для адвокатів є не тільки заборона використання поліцейських та криміналістичних обліків, звернення до яких необхідне для реалізації функцій захисту. Відповідно до положень КПК України, захисник виступає стороною захисту. Так, ст. 46 КПК України захисник підозрюваного, потерпілого, засудженого, виправданого, обвинуваченого користується його процесуальними правами. І логічно припустити, що такий доступ і повинен бути обмеженим. Але під час ознайомлення з матеріалами кримінального провадження всі докази, серед яких є витяги з обліків та судові експертизи, становляться відкритими, а самі докази можуть бути сфотографовано та ксерокопійовано. Це говорить про можливість використання даних криміналістичних обліків адвокатами.

Обмеження доступу до обліків підтверджує такий нормативний акт, як Інструкція з організації та функціонування криміналістичних обліків експертної служби МВС. Криміналістичні обліки створюються з метою профілактики злочинності, а також для виявлення, розкриття і розслідування злочинів при здійсненні ОРД, дізнання і досудового слідства. Тобто їх функції обмежуються законодавчо лише процесуальною діяльністю органів правопорядку [7].

Специфікою криміналістичних обліків є ведення та утримання їх визначеною категорією спеціальних суб'єктів, які виконують державні функції. Будь-який криміналістичний облік є загальнодержавним і має обмеження у доступі інформації, яку містить. Фактично, така інформація відноситься до категорії ДСК (для службового користування). Оформлення відповідного допуску адвокатом дозволяє приймати участь у провадженнях, які містять державну таємницю. Але криміналістичні обліки мають свої відмінності, на відміну від секретної інформації.

Колекції формуються під час криміналістичної реєстрації дактилокарт і фото-зображень, що можливе у подальшому пов'язувати з ідентифікацією особи, а сама ж перевірка може здійснюватися за письмовим запитом установленої форми органів дізнання та слідства, відповідно до положення 1.6.1 Інструкції [7]. Тобто адвокати не можуть входити до складу суб'єктів, що уповноважені робити такі запити.

Питання поповнення криміналістичних колекцій можуть вирішуватися судами за відповідними клопотаннями начальників НДЕКЦ. Запити ж на перевірку колекцій здійснюються через відомчу цифрову комунікацію МВС. Також запити можуть робити державні спеціалізовані установи судових експертів з метою створення наукових та методичних розробок, а також оновлення нормативної бази п. 1.16.

Відповідно проекту ЗУ «Про документи України, що посвідчують особу та дають право в'їзду за кордон», ст. 8 передбачає підстави і порядок зняття біометричних даних особи для отримання документу України, що посвідчує особу, серед яких особа за власним бажанням може здати відбитки пальців рук для внесення у подальшому на безконтактний електронний носій. При цьому відбитки можуть копіюватися з 12-річного віку, за наявності дозволу батьків, при відсутності показників з медичних причин для повнолітніх осіб. При цьому знімаються відтиски вказівного пальця обох рук, а у випадку їх відсутності – великих,

середніх чи безіменних. Після отримання заявником посвідчуючого документа відбитки пальців повинні бути видалені з усіх баз документів та електронних носіїв [10]. Фактично, такі відбитки є складовою дактокарти, як частини криміналістичного обліку. Також передбачено надання фотокартки особи, не пізніше ніж за 6 місяців на момент звернення, що на практиці може викликати певні складнощі як із ідентифікацією особи, що перенесла стрес внаслідок військового вторгнення, так і самого здобування такої фотокартки особою, що не має ні документів, ні грошей.

Не слід залишати поза увагою той факт, що особи, які не мають особистих документів, не мають ідентифікаційного коду для працевлаштування, відповідно, не мають грошей не тільки для проживання на території України, а й на витрати, серед яких переміщення до установ, функціями яких є видача підтверджуючих документів. Особа без паспорта обмежена не тільки в цивільних, а й в конституційних правах.

Вчені та експерти-практики наголошують на необхідності створення Концепції дактилоскопічної реєстрації за напрямками: організація безпосередньо дактилоскопічної реєстрації; розробка проекту Закону України «Про дактилоскопічну реєстрацію»; створення єдиної централізованої системи дактилоскопічної реєстрації в країні та ін. [11, с. 74]. Також є пропозиції щодо створення системи біометричної реєстрації, яка б містила дані не тільки про відбитки пальців рук, а й інші види біометричних технологій [12, с. 241].

О.М. Опанасенко зазначає, що дактилоскопічна реєстрація виконує не тільки криміналістичні функції: за кордоном дактилоскопіювання обов'язкове для деяких категорій населення (мігранти, біженці тощо), при прийнятті на посаду у державні установи, при отриманні водійських прав. Також така реєстрація допомагає ідентифікувати особи під час воєнних дій, стихійних та техногенних катастроф, боротьбі з торгівлею людьми, незаконною міграцією, сприяти розшуку дітей, осіб з деменцією та ін. [13, с. 155].

В.П. Бахін, В.І. Галаган, А.В. Іщенко, М.Я. Сегай висловлювалися за тотальну дактилоскопічну реєстрацію, кожного з проживаючих та перебуваючих в Україні. Але їх опоненти вважають, що такі обліки є небезпечними, тому що така особиста інформація може потрапити до зацікавленої особи, що може мати наміри скористатися в своїх інтересах, з намірами зашкодити особі, взятій на облік.

Розроблено проект Закону України «Про ідентифікацію людини шляхом дактилоскопії», згідно з яким дактилоскопія не буде носити тотального характеру, а стосується окремих категорій осіб, а використання даних такої реєстрації передбачає лише мету дотримання прав та свобод людини забезпечення безпеки. На нашу думку, дактилоскопія повинна проводитись від народження щодо кожного громадянина України, а також повинна застосовуватись за всіх іноземців або осіб без громадянства, які відвідують Україну, саме з метою захисту їх інтересів та прав. Противники тотального дактилоскопіювання не беруть в розрахунок кримінальну відповідальність кожного, хто посягне на такий вид індивідуальної інформації, як дактилоскопічна.

Доступ до дактилоскопічних обліків повинен надаватися не тільки експертам, а й іншим категоріям, що виконують повноваження захисту: поліцейським, державним службовцям та захисникам. Це значно спростить деякі процедури, пов'язані з обов'язковим отриманням відбитків. Такий доступ в кожному випадку може бути санкціонований саме органом, який формує такі обліки: судовими експертами. При такому механізмі кожен доступ буде відстежуватися: хто саме, з якою метою, коли і як користувався цим обліком. Підставою доступу могли б бути: номер, серія, дата видачі посвідчення, свідоцтва, його дійсність. Або ж ще одним варіантом можна запропонувати сканування відбитку, що є в базі: пальця руки або сітківки ока. Така ідентифікація можлива за умови попереднього відібрання зразків для ідентифікації для зазначених категорій осіб. Але неважко передбачити, що переважна більшість відмовиться від такого доступу з причин заборони на використання своєю особистою інформації.

Висновки. На сьогодні існують кілька видів обліків, пов'язаних з біометрією, зокрема, з дактилоскопічною реєстрацією. Серед них ті, що виконують завдання

кримінального процесу, криміналістичні і адміністративні, пов'язані із паспортною реєстрацією. Враховуючи неоднорідність функцій таких обліків, їх складові не змінюються і є однаковими для кожної галузі, яка відчуває в них потребу. Тому настає час для вирішення питання про глобалізацію біометричних обліків – об'єднання їх в одну інформаційну систему, а далі – влиття цієї системи в систему світову. Серед суб'єктів, які б мали доступ до біометричних обліків, можна виділити не лише судових експертів, поліцейських, але і державних службовців, адвокатів. Кожен такий доступ повинен бути захищеним, чітко регламентованим і перевіреним. Вирішення питання про доступ до біометричних даних адвокатів, на нашу думку, мало б позитивний вплив на швидкість вирішення завдань, пов'язаних з відновленням порушених прав, як конституційних, цивільних, адміністративних, так і кримінальних процесуальних. Але перешкодою для такого використання на сьогодні є лише гарантія захищеності персональних даних кожної особи, що пройшла дактилоскопічну реєстрацію, від кримінальних посягань. Сучасність обмежує доступ до криміналістичних обліків, але обмежене коло все одно не може гарантувати протиправного використання індивідуальної інформації. Тому подальші дослідження повинні бути зорієнтовані саме за цим напрямком: глобалізація передбачає збільшення кола суб'єктів такого доступу.

Список використаних джерел:

1. Про адвокатуру та адвокатську діяльність. Закон України від 5 липня 2012 року № 5076-VI. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*, 2013, № 27, ст.282.
2. Про запобігання корупції. Закон України від 14 жовтня 2014 року № 1700-VII. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*, 2014, № 49, ст.2056.
3. Проблема без громадянства в Україні: причини виникнення та масштаби. БФ Право на захист. 14.05.2021 року. URL: <https://r2p.org.ua/page/problema-bezgromadyanstva-v-ukraini>. (дата звернення: 06.08.2024).
4. Безгромадянство в Україні. Тематичний огляд УВКБ ООН. Квітень 2021. URL: <https://www.unhcr.org/ua/wp-content/uploads/sites/38/2021/10/Statelessness-Update-2021-UNHCR-Ukraine-UKR2.pdf>. (дата звернення: 06.08.2024).
5. Положення про паспорт громадянина України, затверджене Постановою Верховної Ради України від 26 червня 1992 року N 2503-XII. URL: https://zakononline.com.ua/documents/show/152230__527711. (дата звернення: 06.08.2024).
6. Про затвердження Порядку ведення Єдиного державного демографічного реєстру та надання з нього інформації, взаємодії між уповноваженими суб'єктами, а також здійснення ідентифікації та верифікації. Постанова КМУ від 18 жовтня 2017 р. № 784 Київ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/784-2017-%D0%BF#Text>. (дата звернення: 06.08.2024).
7. Інструкція з організації функціонування криміналістичних обліків експертної служби МВС України, затверджена наказом Міністерства внутрішніх справ України від 10.09.2009 р. N 390. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0963-09#Text>. (дата звернення: 06.08.2024).
8. Приходько В.О. Криміналістичні обліки департаменту Інформаційно-аналітичної підтримки Національної поліції України. *Національний юридичний журнал: теорія і практика*. 2018, 8. С. 122-127.
9. Положення про інформаційно-комунікаційну систему «Інформаційний портал Національної поліції України», затверджена Наказом МОЗ 03.08.2017 № 676. Зареєстровано в Міністерстві юстиції України 28 серпня 2017 р. за № 1059/30927. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1059-17#Text>. (дата звернення: 06.08.2024).
10. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо документів, що підтверджують громадянство України, посвідчують особу чи її спеціальний статус, спрямованих на лібералізацію Європейським Союзом візового режиму для України. Закон України від 14 липня 2016 року № 1474-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1474-19#Text>. (дата звернення: 06.08.2024).

11. Темник І.М., Колісник Н.І. Взаємодія дактилоскопічного обліку експертної служби МВС України із правоохоронною системою зарубіжних країн. Актуальні проблеми криміналістичного та експертного забезпечення діяльності правоохоронних органів та суду в Україні. НДІ публічної політики та соціальних наук. Харків, 2021. С. 71-75. URL: https://library.pp-ss.pro/index.php/ndippsn_20210528/article/view/temnyk/pdf. (дата звернення: 06.08.2024).

12. Книженко С.О., Шарабан О.І. Дактилоскопічний облік в Україні: правове регулювання та тенденції розвитку. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*, 2023. Серія ПРАВО, випуск 79, ч.2. С. 237-242. URL: <https://visnyk-juris-uzhnu.com/wp-content/uploads/2023/10/38-1.pdf>. (дата звернення: 06.08.2024).

13. Опанасенко О. М. Шляхи вдосконалення ведення та використання дактилоскопічної реєстрації для ідентифікації особи. *Науковий журнал «ЛЮГОС. Мистецтво наукової думки»*, №3, 2019. С. 155-157. URL: <https://ojs.ukrlogos.in.ua/index.php/2617-7064/article/download/188/171/>. (дата звернення: 06.08.2024).

